

eddig szokatlan tulajdonságokkal bírnak: például a karatézó szentimentális matematikus hérosz, a jóságos polgármester néni, egyszerűs mind veszedelmes trónkövetelő stb.). És megint csak titokzatos átváltozásoknak kellene előrevinniük az eseményeket – nem egyértelmű „megoldásokkal” szolgálva és „felcsigázva” a lanyhuló olvasói érdeklődést. A rejtélyes jötevből imigyen lesz a rejtélyes halálos ellenség, majd a még rejtélyesebb – GONDVISELŐ robot. De hasonlóan a többi visszatérő motívumhoz, Asimov tolla fáradni látszik e kulcsfontosságú átalakulás bemutatásánál is: a MÁSODIK ALAPÍTVÁNY végső átváltozáspoénjához vezető út tiszta, ellentmondásmentes s szellemi izgalmakat kínáló megrajzolásával összehasonlítva itt az olvasót a kompozíció folytán már nem érhetik meglepetések. Talán nem is kell több példát említeni a lendületvesztés illusztrálására, elegendő a monstruózus tétovaság érzékeltetésére annak az ívnek a meghúzása, amely a néhai trilógia katartikus befejezésétől, az ALAPÍTVÁNY ÉS FÖLD másságot teremtő nyitottságán át, AZ ALAPÍTVÁNY ELŐTT zárlatának „egzisztenciális” kérdéseken rágódó, ál-ál-naiv megoldásához jut el, mely a szerelmes robot dilemmájában csúcsoad ki, s nyer együttal „létfilozófiai” választ:

– Csakhogy te másfajta segítő vagy.

– Milyen értelemben? Hari, hökd már ki! Ha kimondod, magad is rájössz, milyen örülltség az, amire gondolsz.

Seldon hosszan nézett a lányra, aztán halkkan csak annyit mondott:

– Nem fogom kimondani, mert... nem érdekel.”

Idézetek forrásjegyzéke

- Asimov, Isaac: AZ ALAPÍTVÁNY SZÜLETÉSÉNEK TÖRTÉNETE. In: ALAPÍTVÁNY ÉS FÖLD. I. m. 7–10. o.
 Clarke, Arthur C.: 2001. ÜRODISSZIEA. Fordította Göncz Árpád. Kosmosz Könyvek, 1973 (1. megjelenés 1968).
 Clarke, Arthur C.: 2010. MÁSODIK ÜRODISSZIEA. Fordította F. Nagy Piroska. Kosmosz Könyvek, 1985 (1. megjelenés 1982).
 Clarke, Arthur C.: 2061. HARMADIK ÜRODISSZIEA. Fordította F. Nagy Piroska. Móra, 1990 (1. megjelenés 1987).

Crick, Francis: ŰRVETÉS. In: *Interpress Magazin*, 1982. július. 4–6. o.

Kuczka Péter: ISAAC ASIMOV. In: MÁSODIK ALAPÍTVÁNY. I. m. 273–280. o.

Lundwall, Sam J.: HOLNAPTÖRTÉNT (TANULMÁNYOK A SCIENCE FICTION VILÁGTÖRTÉNETÉBŐL). Fordította Szentmihályi Szabó Péter. In: *Metagalaktika* 7. Kosmosz Könyvek, 1984 (1. megjelenés 1978).

Makkai László: TÖRTÉNETTUDOMÁNY ÉS „PSZICHOHISTÓRIA”. In: MÁSODIK ALAPÍTVÁNY. I. m. 267–272. o.

MEGKÉRDEZTÜK... LENGVEL PÉTERT. In: *Galaktika*, 1989/1. (100.) szám, 34–36. o.

Nemere István: A HÜLYESÉG KINCSESTÁRA, AVAGY LEM VÉLEMÉNYEI A SCI-FIRŐL ÉS MASRÓL. In: *Galaktika*, 1988/2. (89.) szám, 31–33. o.

Wollheim, Donald A.: 2000 KÜSZÖBÉN. In: *Galaktika*, 1989/1. (100.) szám, 36–38. o.

Borbély István

KRITIKAPÁLYÁZAT

LAS VEGAS FÉNYEI, NEW YORK ÁRNYAI, ST. LOUIS FÜSTJE

Vay Tamás: *A posztmodern Amerikában*
Platon, 1991. 600 oldal, 820 Ft

„Semmi sem szerez nekem több örömet, mint arról beszélni, amit nem tudok. Nem vagyok biztos benne, vajon helyesek vagy helytelenek-e a különböző dolgokról való eszmém, de beszélnem róluik, azt kell.”

(Donald Barthelme: THE SEA OF HESITATION)

„A vert alanyiség a posztmodern mintázat az ultramodern világ arcán.”

(Idézet a szerzőtől)

Éjszaka repülővel érkezni a nevadai sivatag koromfekete ólében fészkelő Las Vegasba, az amerikai posztmodernnek eme túlbujánzó városába, olyan érzés, mintha a Pokol színesvörös neonfényekkel villódzó legmélyebb bugyrába szállnánk alá. „Mirage” – hirdeti a legkáprázatosabb felirat, amit már több száz méter magasságból is ki lehet venni, s mi lassan, körözve beszívódnak e színes pokolba. Ilyen „feneketlen” mélységbe kell alászáll-

niuk azoknak is, akik a posztmodernnel, az utóbbi negyedszázad ezen amorfi és „bekerít-hetetlen” ezerfejú sárkányával akarnak megküzdeni. Erre a nehéz, embert próbáló feladatra vállalkozott a szerző, aki hat hónapos amerikai kinttartózkodását a posztmodern feltérképezésére is megpróbálta felhasználni.

Végigolvasván a fényes papírra nyomott, feltűnően szép kivitelezésű, vastos könyvét, két alapvető kérdés fogalmazódott meg bennem:

1. Mi a szerző? – à la Foucault.

A kérdés „kétrétegű”: egyfelől a tájékozatlan olvasó nem tudhatja, hogy a címlapon szereplő „Vay Tamás”: írói álnév – s én sem fogom felfedni e könyv írójának nevét. A rejtőzködő szerző valószínűleg – ahogy ő írta egy helyütt – „az anonimitásnak a posztmodern követelményét” akarta érvényesíteni önmagán írói álnévvel, a kérdés ez esetben csak az, miért épp egy magyar nemesi nevet tartott erre legalkalmasabbnak, névválasztásában miért nem használta ki a posztmodern játékosságát, frivolságát, ironiára való hajlamát? Ennél sokkal fontosabb azonban a kérdés második, tartalmi rétege: ki is ennek a könyvnek a szerzője? Az első oldalon az író hét monogramos, anonim „társ szerzőnek” (A. L., F. F. L., M. J. L., M. A., P. B., S. K., W. A.) mond köszönetet anyagaik átengedéséért. Némiképp zavaró számomra, hogy nem tudom, kiknek az írásait fogom olvasni, s hogy ezek a külső anyagok milyen mélységben vannak beépítve a könyvbe. Itt rögtön felkinálkozik egy posztmodern értelmezés, mely szerint korunkban, a számítógépes rendszerek korában a szövegek szerzőkhöz „kötődése” átértékelődik, bizonyos értelemben a szövegek anonimmá s ezáltal bárki által használhatóvá válnak – s ez a felfogás ártható tetten nagymértékben ebben a könyvben. A szerző hatalmas terjedelmű szakirodalmat mozgósítva – melyre külön kitérek majd a végén – sajátos „szövegkezelési technikát” alkalmaz: a különböző szerzőktől származó idézeteket, parafrázisokat egymás után „bevágja”, gyakran oldalakon át, kollázs szerkezetet kölcsönözve ezzel a szövegnek. Némiképp hasonló ez az írástechnika a posztmodern irodalomban fellelhető „szövegszeletelő próza” (art-up) és „szöveg-hajtogató próza” (fold-in) stílusával, csak ez esetben tudományos ígé-

nyű szövegeket „szeletel”, „hajtogat” és „lapolgat” a szerző. Az olvasó sok helyütt érezheti azonban úgy, hogy biztosan jobban járt volna az eredeti szövegekkel – így lehet ez például az egyik „monogramos szerző” (ezt az egyet sikerült kitalálnom) W(essely) A.(nna) tanulmányával is, amely „originális” állapotában egészen biztosan mélyebb elemzést nyújt Amerikáról, mint a szerző „a Szociológus mondta” sülésban előadott zanzásított változatában.

2. Mi a könyv műfaja?

A főcím: A POSZTMODERN AMERIKÁBAN átfogó, szisztematikus és tárgyilagos hangvételű tanulmánykötetet ígér a gyanútlan olvasónak, míg az alcím: **TEMATIKUS NAPLÓ**, egy (új) világba utazó intellektuál személyes élményeit, gondolatait. Valljuk be, ez a kétféle nézőpont nehezen egyeztethető össze, s e kettős címválasztás egyben jól tükrözi a könyv egyik alapproblémáját, nevezetesen az alany és a tárgy viszonyának megváltozását modern korunkban. A descartes-i szilárd alany-tárgy viszony felbomlása a posztmodernben teljeseedik ki; az alany elveszíti individualitását, „nomáddá” válik (Deleuze, Guattari), a tárgy pedig elveszíti függetlenségét az alannal szemben. A szerző egyik legfőbb problémája is az ebből fakadó önreflexivitás dilemmája: hogyan mesélje el azt, hogyan élte meg ő Amerikát (TEMATIKUS NAPLÓ) úgy, hogy tulajdonképpen nem magáról akar beszélni, hanem az amerikai posztmodernről (A POSZTMODERN AMERIKÁBAN) – és hogyan tudna úgy beszélni az amerikai posztmodernről, hogy ebből ki-rekeszti önnönmagát? Ebből a dilemmából adódóan a könyv műfaja meghatározhatatlan; naplónak túl tudományos(kodó), tanulmánynak pedig túlságosan élményekkel telt és szubjektív meglátásokkal átitatott. Ezt is felfoghatjuk persze posztmodern jelenségnek, nevezetesen, hogy műfajok szétválaszthatatlan keveredéséből születnek eklektikus művek, de gyanítom, hogy a szerző ennél jóval többre hivatottnak gondolta vastos kötetét. Ezt a problémát bonyolítja továbbá még az a kérdés is, hogy meg lehet-e ragadni egy adott korszakot, s vissza lehet-e vezetni egy belső lényegre (jelen esetben a posztmodernre), mely lényeg „megjelenik” ugyan az adott kor különböző szféráiban (gazdaság, politika, kultúra stb.), de nem biztos, hogy ezen szfé-

rák szinkronban állnak egymással – így például művészeti stílusok ritkán esnek egybe a gazdaság adott állapotával stb. Fogas kérdés ez, s maga a könyv ad választ arra a ki nem mondott kérdésre: egy modern világból át lehet-e „repülni” egy posztmodern világba, s egy hat hónapos ösztöndíj ideje alatt (amit ráadásul egészen más témára kapott a szerző) „kívülálló bennfentesként” meg lehet-e írni tudományos igénnyel A POSZTMODERN AMERIKÁBAN című könyvet olyan mélységekben, mint amilyen mélységre a főcím utal? Ennek a kérdésnek az eldöntését az olvasó ítéltéképességére bízom.

A könyv műfaji „megkettőződését” tetézi még nyelvi „megkettőződése” is. A szerző nemcsak a saját belső élményeiről és gondolatairól akar költőien beszélni az olvasónak, hanem tudományos kérdésekről is, mi több: tudományos problémákat sajtósággosan (ál)filozofikus költői nyelven tár az olvasó elé, ami helyenként teljesen zavarossá és értelmetlenné teszi mondanivalóját – ezekre a későbbiekben bőven fogok példákat hozni –, másutt pedig átszaját belső „tartalmainak” tudományos(kodó) elemzésébe. A szerző a szavak mágikus jellegét összekeveri a tudomány fogalmiságával, és sajtósággal, egyéni „nyelvjátékával” olyan „tudományos költészetet” próbál megvalósítani könyvében, ami tudományosnak azért nem fogadható el, mert költőieskedő, költészetnek pedig azért nem, mert tudományoskodó és nehézkes.

Mindenkiben, aki valaha is foglalkozott a posztmodernnel, felmerülhet az a kérdés, hogy történetileg miért éppen Amerikában találkozhatunk először ezzel a rendkívül bonyolult jelenséggel.

Amerika Roosevelt-től kezdődően egészen a 70-es évek végéig, mikor is a keynesianus gazdaságpolitika érvényessége kezdett megkérdőjeleződni, a gazdasági felvirágzás színtere volt. Az amerikai társadalom működésében konszenzusos rend érvényesült; a gazdaság (mint materiális tárgyak elosztása és cseréje) és a politika (mint szimbolikus tárgy) között, mely konszenzus biztosította az uralom legális legitimitását, és fenntartotta a társadalmi integrációt. Ezt az egyensúlyi helyzetet kezdte ki a 60-as évek végén a posztmodern ideológia azzal, hogy tagadta az effajta kon-

szensus szükségességét, s helyette az interszubjektívásban (életvilágban) létrejövő ideiglenes érvényességű kapcsolatrendszereket kezdte előtérbe helyezni. Az ő felfogásuk szerint az új társadalom integrációs elvét a szisztémizis hivatott megvalósítani, szemben a modern társadalom centrált rendjeinek (gazdaság, politika) konszenzusára épülő felfogásával. Amerikában az elit modernizmussal szemben egy új avantgarde lépett fel a 60-as évek végén (egyik vezéregyéniségük Susan Sontag volt), s alternatív megnyilvánulásaikkal, a vietnami háború elleni tüntetéseikkel, polgári engedetlenségi mozgalmakkal kezdték lassan aláásni az uralom legális legitimitációját, a hatalom részleges tagadásával. Amerikában a modernizmussal való radikális szembeszegülés egyik fő terepévé a kultúra vált, a maga happeningszerű mozgalmával, minek következtében a New York-i kultúra is két ágra szakadt a 70-es években: az up-town kultúra továbbra is a klasszikus értékek birtoklója maradt, míg a down-town kultúra populárisabb, érzékenyebb, happeningszerű kultúra hordozójává lett. A tagadás másik színterévé, az amerikai posztmodern „melegágyává” az építészet vált, támadását legfőképpen a Bauhaus ellen intézve, melyet a hatalmi reprezentatív funkciók kiszolgálójának tekintett, a közéletben pedig az elembertelenedés szolgáltatójának (lakótelepek). A Bauhaus „terrorisztikus területtervezése” elleni lázadás „posztmodern pillanat”-a (Ch. Jencks) akkor érkezett el, amikor 1972. július 15-én délután 3.12 perckor St. Louisban a Pruitt-Igoe lakótömböt (mely díjnyertes Le Corbusier-terv alapján épült), mint lakhatatlan épületet felrobbantották. A St. Louis fölé csavarodó füst, mint egy indián pipa ütökö füstjelzése, jelt adott az amerikai posztmodernnek. (Meglepetésemre, a könyv adathalmazában ez a fontos, korszakhatárként ismert dátum meg sem említtetik.)

A szerző posztmodernről vallott felfogása leginkább azon teoretikusokéhoz hasonlítható, akik ezt az igen bonyolult jelenséget elsősorban az információs kultúra (számítógépek stb.) felől próbálják megközelíteni (legismertebb teoretikusuk Jean-François Lyotard). A POSZTMODERN ÉS MODERN című fejezetében a szerző részletesen kidolgoz egy kategóriarendszert a technikai médiumok öt generá-

ciójáról, s a későbbiekben ezt a felosztását használja fel a modern és posztmodern definiálására – mely összefüggést egy tágabb összefüggésrendszerben: a kultúra – civilizáció – civilizátum rendszerében helyez el. Mivel ezen összefüggésrendszerrel a szerzőnek meglehetősen sajátos felfogása van, nem minden tanulság nélküli lesz részletesebben beszélnünk róla.

A technikai médiumok öt generációjára épített rendszerében a modern a 3. generációtól (gépek, mechanika) a 4. generációig (elektromos médiumok, tv, rádió, fotó, film) terjed. „*A modern legújabb kori fejleményeként a társadalmi struktúra, a gazdaság, a politika, a tudomány és a technika kinövi, illetve levethető az emberi méreteket*” (276. o.) – mondja a szerző, minek következtében a kultúra és a civilizáció útjai különválnak: a kultúra, amely még emberméretesnek és átélhetőnek tekinthető, a hagyományos vonulat folytatása marad, míg a túlfeljövő vonulat válik civilizációvá. Míg szétválás előtt a kultúra értelmezte a civilizációt, és adta meg az értelmét, szétválás után ez a szereposztás megcserélődik. A posztmodern fordulat akkor következik be – állítja a szerző –, amikor is a kultúra már nem tudja többé uralni a civilizációt, mi több: a civilizáció bekebelezi magába a kultúrát. Ez után a posztmodern fordulat után a civilizáció tölti be a létet, ez lesz a „*létbetöltő civilizáció*” – a szerző meghatározása szerint, ami nem más, mint a civilizátum, mely a technikai médiumok 5. generációjában (informatikai és kibernetikai médiumok) valósul meg és termelődik újra.

A kultúra – civilizáció – civilizátum összefüggésének ilyesfajta felfogása elhelyezhető Arnold Toynbee (*THE STUDY OF HISTORY*) elméletében, aki minden nagy kultúrát három részre oszthatónak tekintett: a kialakulás – a virágzás és a hanyatlás korszakára, ezen felosztásban pedig a posztmodern a virágzás utáni, de még a hanyatlás előtti szakaszba sorolható.

„*A posztmodern jellemzője, hogy a Lélet közömbös civilizátum tölti be*” (302. o.) szemben „*a nemiség bélyegét magán viselő civilizáció*”-val (303. o.), melynek elsődleges nemi megkülönböztető jegyei a következő változatos alakzatokban jelenhetnek meg a szerző szerint: „*Dugattyú, gőzgép és robbanómotor hengere, csa-*

var és hozzá tartozó anya, egymásba illeszkedő csatlakozók, tartályok és ürméretes tárgyak, belevaló holmik, behatolásra és befogadásra szolgáló szerkezetek, felmeredő tárgyak [...] belül anyaméhszerűen lakható közlekedési eszközök külsőleg maskulin kiképzéssel és fiziognómiával, a mozdonytól az áramvonalas repülőgéptestig” (mintha egy Juhász Ferenc-versek olvasnék) – mely nemi jegyek „szexissé” (!) teszik a civilizációt. Nem így van ez a „semleges”, „közömbös” és „hatékony” civilizátummal, melynek tárgyai „nemtelenek”, így az elektronikusan működő displayek, vezérlőasztalok, programok... (302. o.) A szerzőnek ez a sajátos felosztása elgondolkodásra késztetett; eddig úgy gondoltam, hogy a vezérlőasztalnak is lehetnek felmeredő irányítókarjai, s ahhoz, hogy működtetni tudjuk, be kell dugni valahová, azonkívül a civilizátumban is kénytelenek vagyunk utazni „anyaméhszerűen” lakható „közlekedési eszközökkel” és maskulin fiziognómiás mozdonyval és repülőgéppel. Úgy gondolom, a szerzőnek ez a megközelítési módja – nevezetesen, hogy mit tekintünk „szexisnek” vagy „nemtelennek” – csak nézőpont kérdése.

A szerző szerint a civilizátum alanyaival még álmodni sem tudunk, mert nincs róla ideánk. „*Almáinkban lehetünk oroszlán, kő, nővény, égi csillag, hengerfék, robbanás [...] lehetünk sűrűség és pára, zuhogó folyam és vasnál keményebb zárka [...] – információs egység, programcsomag, jeltranszformátor, kibernetikus vezérmű azonban még almáinkban sem lehetünk.*” (303. o.) Nem tudom, miért ne válhatnék álomban programcsomaggá vagy kibernetikus vezérművé, s miért válhatnék sűrűséggé, párává vagy robbanássá, mikor még soha nem voltam „sűrű”, „párás” vagy „robbanó” – így éppen úgy nem lehet róla ideám, mint például a kibernetikus vezérműről.

De az igazi meglepetések még csak ezután értek!

A szerző közölte, hogy „*a hozzáférési kódokkal feltérképezhető, dekódolható és élvezhető civilizáció a civilizátum hatalmi kéjtárgyként megjelenő része*” (322. o.). Ez jól is lenne így, mert aki nagyon „szexis” (mint jelen esetben a civilizáció), az előbb-utóbb úgyis valakinek a kéjtárgyává válik, jobb hát, ha mindjárt ilyen komoly partnerrel akad össze, mint esetünkben a civilizátum, aminek ráadásul még része is, így nem kell összeállnia egy vadidegennel. A

CIVILIZÁTUM fejezet INDIVIDUUM című alfejezetéből a továbbiakban megtudhatjuk az egyénről („aki a civilizátum privációba helyezett alanyaként ismeri fel saját tulajdon kultúráját” [349. o.]), hogy az „...gyakorlatában bővítve újratermeli a civilizátumot, nem csupán értékfölségben, értékklóbbletben, hanem egész eleven mivoltát latba vetve, mint a civilizátum nemzőszerve” (!) 349. o.). A dolog talán egy kicsit bonyolultnak tűnhet, megér hát egy rövid összefoglalót: az egyén mint a civilizátum nemzőszerve, újratermeli, egész eleven mivoltát latba vetve, a civilizátumot, mely mint az előzőekből már értesültünk róla, hatalmi kéjtárgyként fogva tartja a „szexis” civilizációt. Az összefüggés teljesen világos: a civilizátum önnemzéssel termeli újra önnönmagát (bővítve még hozzá!), és szexuális játékokat folytat hatalmi kéjtárgyával, a „szexis” civilizációval! Fenomenális játék lehet!

A *Hatalmi kéjtárgy* című oldaljegyzetből (322. o.) megtudhatjuk még azt is, hogy a civilizátum, melynek „nincs alanyi jellege, de dologi jellege sem fétisszerű abban az értelemben, hogy emberi viszonyok jelennének meg benne dologi viszonyokként. Dologi jellege alany nélküli másféleség a szubjektumhoz képest” (323. o.), nos, ez a civilizátum „noha az ember történelmi termékeként keletkezett, kozmosz dologisággá nőtte ki magát. Ezért holtjáték benne a posztmodern alanyi mozgás”. (323. o.) Hiába, na, neki csak a „szexis” civilizációval jól! Nagy szerencse, hogy a „modern erők főárama akadályozza az Allamokban, hogy egyesek vagy nagyobb csoportok a maguk számára és a többiek rovására egészében és intézményesen (hatalmi kéjsubjektummá változtatva) kiszajátítsák” (323. o.) eme civilizációt – mert bele sem merek gondolni, micsoda zűrök származhatnának abból, ha még „egyesek”, pláne ha „nagyobb csoportok” is ácsingóznának a „szexis” civilizációra, hogy hatalmi kéjsubjektummukká változtathassák.

A civilizátum POLITIKAI KÖZELÍTÉSEK című alfejezetében (311. o.) a szerző Galbraithra hivatkozva (THE ANATOMY OF POWER) elemzi a galbraithi „kondicionális hatalom” posztmodernné válásának folyamatát. A kondicionális hatalom szubjektív, de kulturális ráhatások eredményeképpen működik az emberben – ez a hatalom működésének ősi módja, ultramodern változatában a tömegkommunikációs médiák befolyásolásának ha-

tására lép működésbe, „posztmodernné pedig azzal válik, hogy alanyi mivolta tárgyaltan dologiság diffuziója, a személy differenciájának túlhajtásában belehasonul a közömbösségbe” – fejt ki a szerző, majd így folytatja: „A posztmodern kondicionált hatalom személyes megnyilvánulása legvégtelésebben a hatalom ösztönperverziója. Szexuális retorikában felszítva az uralom fallokratikus vagy kolpokratikus vagy homoerotikus vagy androgyn kivételének sürgetésében, vagy éppen ellenkezőleg, az ilyen jellegek heves kritikájában, egyik szexesség ellen másikat szegezve.” (314. o.)

A személyes politikai erőfeszítésekről pedig így vélekedik a szerző: „A testies-személyes adottságokból politikai erőt csiholni és megint visszatérni az „önkielégítéshez”: ez a civilizátum elteni és általi (ami ugyanaz!) politikai ingázás.” (315. o.) Nos hát, ez a hatalom igazi (vulgárfreudista) anatómiája, nem a THE ANATOMY OF POWER! Olvasván mindezt, csak örülhetünk, hogy Galbraith nem tud magyarul.

A CIVILIZÁTUM TÁRSADALMI KONTEXTUS című alfejezetében a szerző kifejti, hogy „az Allamok mai társadalma nem osztálytársadalom”, de „tagolódása több szempontból megfigyelhető”.

Majd alkalmazza azt a módszert, ami az egész könyvét átszövi, de itt különösen szembeötlő; nevezetesen, hogy egymástól eltérő tudományos paradigmák eredményeit rendeli egymás mellé, s egységes rendszerként kezeli. Jelen esetben az amerikai társadalom szerkezetét a következő négy szerző kategóriáiból „állítja össze”:

1. Galbraith, John Kenneth (közgazdász): meritokrácia.

2. Bell, Daniel (filozófus): technikai hozzáértők és politikai szervezők.

3. Newmann, Charles (közgazdász): „új gazdagok” (e réteg tagjai a gazdasági élet főszereplői).

4. Riesman, David (szociológus): „Új mágánások” (a fogyasztás és szabadidő irányítói).

Hogy jól érzékeltessem ennek a módszernek a képtelenségét, „lefordítom” magyar viszonylatra. Olyan ez, mintha például a mai magyar társadalom felső régiójának struktúráját valaki a következő kategóriákkal akarná meghatározni: Szelényi Iván osztályhatalomhoz közelítő „értelmiség” csoportjával, Kolosi Tamás „városias elit réteg”-ével és Kornai János „felső döntéshozók”-jaival. A szerző a társadalmi egyenlőtlenségek képző-

désének és rögzülésének sajátosságosan „puha” meghatározását nyújtja: fölfogása szerint a siker/kudarcs dimenzió mentén való leképeződés lehetővé teszi „a vonzáskörbe tartozók megszabott pályán rögzítését”, míg a másik dimenzió a „tompák”, „túl érzékenyek” és „túl idegesek” „kiszállását” biztosítja. Vajon az amerikai létminimum alatt élők, a négerék, a homeless-ek, a munkanélküliek „túl érzékenyséjük” vagy „túl idegességük” miatt jutottak jelenlegi helyzetükbe? Egy részük talán csak „beletompult”. „Mindkét mechanizmus eredményeképpen statikusan lemerevedik a beidegzett társadalom” – fejt ki a szerző –, „Mennél statikusabbak a viszonyok, annál inkább néz ki a Modern vonulatába tartozónak, mennél dinamikusabban beidegzett, annál inkább ultramodern. És mennél nyomasztóbban kérdésesnek érződik a beidegzettség lénye és hogyanja, annál inkább posztmodern”. (319. o.) Megtaláltuk hát végre a posztmodern állapot kulcsszavát, ami nem más, mint a nyomasztóság! A szerző „társadalmelemzésében” említést sem tesz azonban az amerikai posztmodern kultúra legfőbb fogyasztói rétegéről, a yuppikról, akik leginkább a tercier ágazatokban (bank, médiák, reklám, kereskedelem, felsőoktatás) helyezkednek el, s akiket a régi polgárság elkülönülési vágya (distinctio) helyett csupáncsak a különbözőni vágyás (difference) jellemez. Az amerikai yuppiok szellemi fogyasztási kultúrája nem elit, sokkal inkább tömegjellemzőkkel bír, és a szókultúra helyett a képkultúrát részesíti előnyben.

Megismerkedtem már jó néhány, művészetre vonatkozó meghatározással az életben, de igazán nagy hatással a szerző volt rám, a következő definíciójával: „posztmodern művészeteknek a hozzáférésbe épített hozzáférhetetlenséget kifejező hozzáférés-cselekményeket nevezzük”. (331. o.) Ezt olvasván, az ANNIE HALL (Woody Allen) egyik felejthetetlen jelenete jut eszembe, mikor is W. A. és Diane Keaton mozijegyért sorba állva kénytelenek végighallgatni a Columbia Egyetem McLuhan-szakértő professzorának művészetről tartott észbontó előadását, melynek leleplezésére Woody Allennek magát McLuhant kell segítségül hívnia. De kit hívhatnánk segítségül mi?

A kései Lukács György egy helyütt kifejti, hogy a műalkotásoknál nagy különbség van aközött, hogy a világ kaotikussága a műalkotás ábrázolási elve vagy az ábrázolás tárgya.

A szerző posztmodernről írott könyvét olvasván, úgy tűnik számomra, hogy nála a kaosz az ábrázolás elvévé válik abban az értelemben, hogy minden, számára hozzálérhető, posztmodernről szóló irodalmat igyekszik beépíteni könyvébe, eleget téve ezzel a posztmodern jelszavának: *anything goes!* Természetesen azért vannak jól olvasható részei is a könyvnek, jól nyomon követhető fejtegetésekkel, de ezekkel a fejezetekkel az a fő gondom, hogy a szerző jórészt „megreked” a modern elemzésénél, nem jut el a posztmodernig, és mint jelenséget nem teszi elemzése tárgyává, csak táblázatokat, szemléltető ábrákat és kronológiákat közöl róla. Múlt évben egyik nagy közönyvtárunkban utalást találtam a könyv kéziratára, ezzel a „munkacím-mel”: A POSZTMODERN GENEZISE. A könyv tartalmát ismervén, ez nagyképűbb cím, de bizonyos értelemben jobban is illik hozzá, mert a posztmodern genezisében, tehát a modernnél, a moderntől való elválásánál ragadja meg leginkább.

Sajnos Magyarországon nem a legalkalmasabb időben jelent meg ez a könyv. A téma hosszú agyonhallgatásának éveitől már kezdtek szórványosan cikkek, tanulmányok megjelenni a posztmodernről, s éppen időszzerűvé vált egy átfogóbb, az eddigi kutatási eredményeket rendszerező mű kiadása. Ez nem az a könyv, amit vártunk, s lehet, hogy lesznek olyan olvasói, akik átrágván magukat e művön, úgy érzik majd: ennyi elég is nekik a posztmodernből.

A szerző hazafelé tartván, a repülőgépen azon tűnődik, vajon kiadja-e tematikus naplóját a Harcourt Brace Jovanovich kiadó? Csak remélni tudom, hogy ez az együttműködés nem jött létre a szerző és a kaliforniai cég között. (A végén még Galbraith is olvasná!)

Végezetül néhány szót ejtenék még az 538 oldalas könyvhöz kapcsolódó 59 oldalas (!) lélegzetállító jegyzetről, ami még egy komoly nagydoktori disszertációnak is díszére válna. Nagyjából végigszámoltam a szerző által felsorolt szakirodalmat, mely hozzávetőlegesen 431 (!) könyvet és cikket foglal magában. Ezt a számot elosztottam az író kinttartózkodásának 180 napjával, s arra a meglepő eredményre jutottam, hogy a szerző, pszichiatriai munkája és egyesült államokbeli utaz-

gatásai közepette napi két-három könyvet olvasott el, méghozzá főként idegen nyelven (jórészt angol, néhány francia, német és magyar könyvről van szó). **Be kell valljam: meghökkenem, és az irigységtől elszorult a szívem. Hiszen én is mindig ilyen tempóban szerettem volna olvasni! Pláne idegen nyelveken. Elképzelhető persze, hogy ezeket a műveket a szerző nem mind Amerikában olvasta el, hanem egy részét már előtte is ismerte, illetve hazatérte után még itthon is hozzáolvasott – miközben persze megírta az 538 oldalas könyvét, hivatása gyakorlása mellett, a szabadidejében. A másik lehetséges magyarázat az lehet, hogy a szerző valami speciális gyorsolvasási technika birtokosa. Ez esetben még inkább irigykedem. Azt feltételezni sem merem, természetesen, hogy mint komoly tudós, a pszichiátria nagydoktora, aki mellest, csak úgy, hobbiból írt egy könyvet Bartók Béláról (BARTÓK REJTEK-ÚTJA, 1984), rendszeresen publikál a *Magyar Filozófiai Szemlében*: Kantról (DOGMATIZMUS ÉS KRITICIZMUS KANT FILOZÓFIÁJÁBAN), a Pauler Ákos-jelenségről (A PAULER-JELEN-SÉG), Habermasról (TÁRSADALMI RENDSZER ÉS ÉLETVILÁG), a PERATOLÓGIA ÉS SZINKRETIKUS MÓDSZER-ről, a TÁRSADALOM ÉS DIFFERENCIÁLT-SÁG-ról – aki miután megírta az amerikai posztmodern geneziséét, rögvést nekilátott megírni a film és a fotó ontológiai geneziséét is, nem kisebb vállalkozásban, mint egy XX. századi esztétikáról szóló könyv keretében, mely munkájának mintegy „felvezetéseként” már el is készült Husserl és a fenomenológia története dióhéjban (ez is a *Magyar Filozófiai Szemlében* látott napvilágot) – mindezenközben szakmai lapokban is rendszeresen publikál, nos, egy ilyen komoly tudósról azt feltételezni sem merem, hogy az általa feltüntetett könyveket nem olvassa el egészében, csak fejezeteket fut át.**

Ami nekem tetszett ebből a könyvből, az éppen az, ami nem ebből az ötvenkilenc oldalas jegyzetből állt össze. Azok a fejezetek maradtak emlékezetesek számomra, amelyekben a szerző saját belső élményeiről szólt egyszerűbb nyelven – a szerelmeiről, az édesanyjáról, szürrealisztikus chicagói pszichédikus utazásáról. Az általa felmutatott Amerikából is az ő megélt Amerikája ragadott meg, az az egyénített Amerika, amely a címlapon

is látható Las Vegas talmi fényeivel és New York baljós árnyaival magába zárta őt – „*az én élményeim Amerikája*”, ahogyan egy helyütt szólt róla. De számomra hiányzik a könyvből „*St. Louis füstje*”, az az átfogó, mélyreható és színvonalas elemzése az amerikai posztmodernnek, amit a főcímmel, a tartalomjegyzékkel és az ötvenkilenc oldalas jegyzetelmazzal ígért olvasójának a szerző.

A könyv St. Louis füstje helyett egészen másféle füst emléket idézte fel bennem: egy amerikai élményemet, ami azóta is kísért. Fáradtan, többórás vezetés után érkeztem meg Chicagóból a Niagara-vízeséshez, sőtét éjjel volt már, s bár nem remélhettem, hogy megláthatom a hatalmas zuhatagot, mégis odavonzott valami. Meglepetésemre a vízesés ríki-tó fényekkel, vakítóan ki volt világítva, s hogy a hatás tökéletesen amerikai legyen, színes füstpetárdákat lótték fel gyors egymásutánban. Ott álltam fáradtan s hőkölkent álmaim Niagarája előtt, hallgattam a lezúduló hatalmas víztömeg moraját a mélyben, ahogy hozzácsapódik a sziklákhoz, teljességében átéreztem a csodálatos vízesés grandiózus voltát, ám a lila füstködök eltakarták előlcm a látványt.

Argejő Éva

A HOLMI POSTÁJÁBÓL

A HOLMI Szerkesztőinek

Minden hónapban rendre újraolvastam a belső borítón (0. oldal) megjelent szöveget. Nemcsak annak kellemes, mesélő stílusa miatt, és nem azért, hogy ellenőrizsem a betű szerinti azonosságot. Nemcsak a folyamatosan olvasó ember alapossága, kényszere miatt, hanem egyetlen mondat kedvéért, amit egyben úgy értelmeztem, mint a pályázat fel-tételét: „*Mindenekelőtt azt szeretnénk, ha a könyv és a többi nem ürügye lenne a pályaműnek, hanem tárgya és célja.*”

Nem tudom, hogy volt-e olyan szerepe az újrányomtatásnak, mint a zenében egy-egy ismétlésnek – de bennem minden hónapban új értelemmel telt meg ez a mondat. Azt talán